

АТЫРАУДЫҢ БАЛЫҚ ӨНДЕУ ӨНЕРКӘСІБІ: КОНСЕРВИ КОМБИНАТЫНЫҢ ӨТКЕНІ МЕН БҮГІНІ

Түгелбай Айшат Асхатқызы Askhatovna2611@mail.ru «Тарихшы-педагог» білім бағдарламасының 1 курс магистранты Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы Ғылыми жетекшісі, т.ғ.д., профессор – Ахметова У.Т

Аннотация. Мақалада 1930 жылдардан бері жұмыс істеп келе жатқан Қазақстандағы ең көне балық өңдеу кәсіпорны «Атыраубалық» АҚ-ның тарихы, қазіргі таңдағы жағдайы толық қамтылып берілген. Көптеген ондаған жылдар бойы компанияның өнімдері, ең алдымен бекіре балықтарының уылдырығы мен балық экспортталды және іс жүзінде Каспий аймағының визит картасы болды. Балық өнеркәсібі саласындағы ірі тұлғалардың бейнесі тарқатылды. Атырау балық өңдеу өнеркәсібінің қызметкерлері, ондағы өндірілген балықтардың түрлері, өндірілген тауар айналымына олу жүргізілді. Сонымен қатар соғыс жылдарындағы тигізген пайдасы баяндалды. Соғыс жылдарында зауыт ұжымы Орал-Каспий өңірінің басқа кәсіпорындарымен бірге 140 мың центнер артық өнім өндіріп, оны 1943 жылы Қорғаныс комитетіне тапсырды. Түйін сөздер: балық өнеркәсібі, бекіре, «Атыраубалық» АҚ, су айдыны, аквамәдениет. Балық шаруашылығы – балық аулаумен, тасымалдаумен, су өсімдіктерін қорғаумен және өсірумен, өңдеумен, жинаумен айналысатын халық шаруашылығы саласы. Балық шаруашылығы теңіз өсімдіктерінен, мал азығынан, техникалық өнімдерден бағалы азық-түлік, балық ұны, май, йод, маннитол, агар, т.б дәрілік заттар шығарады. Қазақстанда 1919 жылы Гурьев (қазіргі Атырау) қаласында Жайық-Жем балық аулау және аңшылық басқармасы, Арал қаласында Түркістан облыстық балық шаруашылығы басқармасы ұйымдастырылды. Кейінірек бұл сала қуатты балық аулау кемелерімен және механикаландырылған өндірістік процестермен жабдықталған, тұтынушыларды 20% азық-түлік ақуызымен қамтамасыз ететін өте қарапайым тамақ өнеркәсібіне айналды. Маңызды әлеуметтік-экономикалық рөл атқаратын еліміздің барлық табиғи ресурстарының ішінде су биологиялық ресурстары, әсіресе балық шаруашылығы маңызды орындардың бірін алады. Балық өнеркәсібі ел экономикасында маңызды рөл атқарады, біріншіден, Атырау облысындай еліміздің көптеген аймақтарында халықты жұмыспен қамтамасыз етеді. Аталған аймақтарда балық аулау көбінесе жергілікті халықтың, соның ішінде байырғы халықтардың негізгі қызметі болып табылады. Екіншіден, балық өнеркәсібі аталған аймақтардың ел экономикасына айтарлықтай үлес қосады. Елдің ауыл шаруашылығында балық өнеркәсібі ерекше орын алады, өйткені ол тері шаруашылығына, мал шаруашылығына, құс шаруашылығына, сондай-ақ тыңайтқыштарға арналған арнайы жем қоспаларын (балық майы, балық ұны) шығарады. Балық өнеркәсібі экономиканың бір-бірімен байланысқан салаларында нақты мультипликативті әсер ететін салаларының бірі болып табылады: балық өңдеу, порттар, кеме жасау, машина жасау, кеме жасау және т.б [6]. 1930 жылы 5 наурызда «Гигант» балықшы колхозы құрылды. Ағымдағы жылдың сәуір айында Перетаска арнасының жағасына ағаш тиелген баржаны жеткізген пароход келді. Құралдары бар бір топ адам кемеден түсіп, «Гурьев тоңазытқышының» құрылысы басталды. 304 1930 жылғы жұмыс нәтижелері бойынша Гурьев облысы балық аулау бойынша КСРО-да бірінші орын алып, елге 6500000 пұт балық берді. 8 сәуірде 1200 пұт құрғақ мұздатқыш балық пен 1500 пұт ылғалды мұздатқыш балықты сақтайтын тоңазытқыш жартылай іске қосылды. Тоңазытқыштың салтанатты іске қосылуы 1 мамырда өтті. Көктемгі балық аулау маусымында 10 мың центнер балық қабылдап, өңдеуге қосымша жоспар жасалды. 1930 жылдың 1 шілдесіне тоңазытқыш 11666 центнер теңіз өнімдерін өңдеді. 8-9 мамырда Гурьевке КСРО тамақ өнеркәсібі министрі А.И.Микоян келді. Ол

тоңазытқышты аралап, аудандық партия комитетінің бюросында балық шаруашылығын дамытудың келешегі туралы: филе зауытын, Новолицево балық шаруашылығын салу, ғылыми зерттеу станциясын ашу [2], Курилкин торасын кеңейту, Яицкий өзенінің тармақтарында торлар құрылысын аяқтау, балық аулау және техникалық балық аулау училищесі туралы сөз сөйледі. Сондай-ақ мамырда Қазақ халық комиссариаты А.И.Микоянның қатысуымен өткен мәжілісінде Гуревск балық өнеркәсібі кәсіпорындарының мәселесін қарады. Жайық өзенінің сағасын кеме қатынасы басталғаннан тазартып, бір жылдың ішінде тоңазытқыш құрылысын аяқтап, балық консерві зауытына айналдыру туралы шешім қабылданды. 1930 жылы 27 қыркүйекте Гурьевте Орал-Каспий мемлекеттік балық өнеркәсібі тресі қайта құрылды. Осыған байланысты Мемлекеттік балық шаруашылығы тресінің уәкілетті өкілінің кеңсесі таратылды. 5 қазанда бір реттік қуаттылығы 13 мың центнер жылы тұздау цехының бірінші кезегі іске қосылды. 1932 жылы 15 мамырда жылына 60 мың центнер тұздалған балық өндіретін жаңа алдыңғы балық зауыты іске қосылды (майдан Жайық өзенінің сағасына қойылған бірінші желі желісінің атауы болды). 1933 жылы 6 қарашада КСРО-да қуаттылығы жағынан екінші орында тұрған, консерві зауыты, уылдырық және балық зауыттары, 2100 тонналық тоңазытқыш қондырғысы, 130 тонналық мұздатқышы бар Гуревск балық консерві зауыты іске қосылды [2,524 б]. 1-сурет. Балық өңдеу өнеркәсібінің картасы. 1934 жылдың 1 қаңтарынан бастап Гуревск балық консерві зауытының құрамына Жайық өзенінде жүзетін барлық балық зауыттары, жөндеу және қызмет көрсету кәсіпорындары, сондай ақ қосалқы шаруашылықтар қосылды. Одан кейін Гуревск балық консерві зауыты «Атыраубалық» АҚ болып қайта құрылды, ол 2013 жылдың 11 қаңтарында жұмысын тоқтатты. Қазіргі уақытта Атырау облысында 17 балық шаруашылығы субъектісі тауарлық балық аулаумен айналысады. Ағымдағы жылы Атырау облысы шегінде Каспий теңізінде кәсіптік 305 балық аулаумен айналысатын балықшылар саны 1405 адамға жуықтады. Кәсіптік балық аулау кезінде балықтың 19 түрі ауланады, оның ішінде Каспий теңізінің тұрақты тұрғындары болып табылатын кефаль, шұңқыр және майшабақ, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 16 қыркүйектегі № 706 қаулысымен Қазақстан Республикасының Қызыл кітабынан шығарылған кутум. Атырау облысы үшін кутум шегі 10 тонна деп белгіленген. Кефаль да ерекше атап өтуге тұрарлық. 1930-1934 жылдары Каспий теңізіне Кефальдың үш түрінің – Қара теңізден әкелінген қара кефаль, кефаль және өткір тұмсық тұқымдас балапандар жіберілді[5]. 2-сурет. Балық өңдеу өнеркәсібінің картасы. Натуралдануды, яғни өз бетінше көбейетін популяцияларды қалыптастыруды тек кефалдар мен үшкір мұрындылар ғана алды. Өкінішке орай, теңіз қабыршақты кефаль Каспий теңізінде тамыр жайған жоқ. Енгізілгеннен кейін 10 жыл өтпестен тауарлы табындар қалыптасты. Қазіргі уақытта ғылыми зерттеулердің нәтижелері бойынша Каспий теңізінде (Атырау және Маңғыстау облыстары) кефаль аулаудың жалпы шегі 2103 тоннаны құрайды. Айта кетейік, Каспий теңізінің қазақстандық секторында республиканың «Қызыл кітабына» енгізілген балықтың 4 түрі – Еділ майшабақ, Каспий албырты, ақ балық және майшабақ мекендейді. «Атыраубалық» АҚ 1930 жылдардан бері жұмыс істеп келе жатқан Қазақстандағы ең көне балық өңдеу кәсіпорны. Көптеген ондаған жылдар бойы компанияның өнімдері, ең алдымен бекіре балықтарының уылдырығы мен балық экспортталды және іс жүзінде Каспий аймағының визит картасы болды. 1977 жылдың рекордтық жылы, көктемгі балық аулау маусымының екі айында кәсіпорын тек бекіре тұқымдас бекіре, осетра және тікенекті бекіре тұқымдас балықтардан 12 мың тонна балық дайындап, 1250 тонна бекіре уылдырығын шығарды. Атыраубалық консерві зауыты жылына 33 түрлі консервілердің 22-23 миллион банкасын өндірді. Түрлі түрдегі кептірілген, ысталған және тұздалған балық көп мөлшерде өндірілді. Кәсіпорынның

бұрынғы даңқынан қазір консервілердің көшірмелері ғана қалды. Оның басты себебі – тоқсаныншы жылдардағы браконьерлік және кәсіптік балықшылардың заңды, бірақ бақылаусыз балық аулауымен ықпал еткен Жайық-Каспий бассейніндегі қорлардың сарқылуы. Қазақстан өнеркәсібінің флагманы «Атыраубалық» бұл салдарға төтеп бере алмай, банкротқа ұшырады. Ескі автопарк апатқа ұшырап, цехтар жабылды. Ал тоқсаныншы жылдары Атыраубалық жеке қолға өтіп, кәсіпорын үлескерлері бірін-бірі алмастыра отырып, балық аулау орындарының қалдықтарын аулап, ескі құрал-жабдықтарды іске қосты. Компания 306 қызметкерлері жалақы қарызын төлеуді талап етіп, бірнеше рет ереуілге шыққан. Осы кәсіпорынның базасында «Жайық Балық» МКҚК құрған бұрынғы атқарушы биліктің кәсіпорын жұмысын жандандыру әрекеті оң нәтиже бермеді. Осы тұста Айнаш Байжігітова туралы атамау мүмкін емес. Ол кеңестік балық шаруашылығының бастаушысы, Ленин атындағы Гурьев балық консерві зауытының кесушісі, Социалистік Еңбек Ері болды. Еңбек жолын 1931 жылы бастады. Алғашында балық шаруашылығында балық тазалаушы болып жұмыс істей бастады. Ал ауысым ауыстыру кезінде немесе шикізат болмаған кезде құрылысшыларға Гурьевск балық консерві зауытын салуға көмектесті. Консервілеу цехы біткеннен кейін ол балық кесу бөлімінде кескіш болып жұмыс істей бастады, ал 1933 жылы азық-түлік алыбы өзінің алғашқы өнімдерін шығарды. 1936 жылы Гурьев ауданында стахановшылар қозғалысының алғашқы бастамашылары балық консерві зауытының жұмысшылары, олардың арасында нәзік жанды Айнаш қыз бар. 1938 жылы «КСРО балық өнеркәсібінің үздігі» төсбелгісімен марапатталды. Ұлы Отан соғысы жылдарында Байжігітова балық консерві зауытында жұмысын жалғастырды. Ол күндіз-түні, демалыссыз, демалыссыз жұмыс істеді. Барлық консервілердің майданға кетіп жатқанын біліп, балық өнімдерін өңдеді. Бұл ретте цех жаңа өнім шығаруды да игерді; олар сарбаздарға арналған крекер мен концентраттар шығара бастады. Жұмысшылардың өздері барлық дайын өнімді бірнеше шақырым жерден вагондарға жеткізіп, тиеу жұмыстарын орындауға мәжбүр болды. Соғыс жылдарында өндіріс төрт есеге жуық өсті. Соғыстан кейінгі жылдары жеке социалистік жарыста Айнаш Байжігітова өз міндеттемесін 180 пайызға орындап, жеңімпаз атанды. 1935 жылы Гурьев қаласында 40700 адам тұрған. 27 сәуірде КСРО Тамақ өнеркәсібі халық комиссары А.И. Микоян Гурьевск балық консерві зауытында болды. Кәсіпорын ұжымы оған жыл соңына дейін 10 миллион банка консерві шығаруға уәде берді. 3 мамырда партия активінің жиналысында сөйлеген сөзінде ол: «Оралдың Гурьевск облысының, Каспий теңізінің қазақстандық жағалауының әлеуеті жете бағаланбайды, бұл диверсияның салдарынан болды, немесе Еділ-Каспий мемлекеттік балық шаруашылығы тресі тарапынан болған ұлы орыс шовинизмі салдарынан болды. 7-10 мың центнерден өнім беретін, бұл Гурьевтің қосалқы шаруашылығы болуы мүмкін емес. 14 мамырда Гурьевке Қазақстан үкіметінің басшысы, Қазақ Орталық Атқару Комитетінің төрағасы Ұзақбай Құлымбетов келді. Балық консерві зауытында болып, ұжыммен кездесіп, кәсіпорын басшылығымен әңгімелесті. 17 маусымда Бүкілодақтық коммунистік (большевиктер) партиясының Қазақ өлкелік комитетінің бірінші хатшысы Л.И. Мирозян Гурьевке келді. Балық консерві зауытында, басқа да кәсіпорындарда болып, партия активімен кездесіп, жұмыстағы кемшіліктерді жою, кезек күттірмейтін міндеттерге назар аударды. Гурьевте мұнай құбыры кеңсесі құрылды. Гурьевск балық консерві зауытының ұжымы тамыз айында Қазақстан Республикасының құрылғанына 15 жыл толуы құрметіне алған міндеттемелерін мерзімінен бұрын орындағаны үшін республиканың ауыспалы ауыспалы ауыспалы ауыспалы Қызыл Туын облыста бірінші болып жеңіп алды. Енді бір деректерде келесідей мәліметтер бар. Атыраудағы балық шаруашылығының кеңестік тарихы 1922 жылдан басталып, 1926 жылы алғаш рет балық өндірісінің революцияға дейінгі деңгейі қалпына келтірілді. 1927 жылдан

бастап балықшы колхоздары құрыла бастады, көп ұзамай балықшылар съезімен Оралгубрыбаксоюз ұйымдастырылды. 1930 жылдың басында Деніз аудандық балықшы колхоздары одағы, сол жылдың қыркүйек айында 13 колхоздан тұратын Гурьевский балықшы колхозы одағы құрылды. 1931 жылы Орал-Каспий өңірінің балық алуы рекордтық көрсеткішке жетіп, 1925,6 мың центнерді құрады; сол жылы Қазақстанның балық шаруашылығының барлық кәсіпорындарын біріктірген Орал-Каспий мемлекеттік балық шаруашылығы тресі құрылды. Өндіріс көлемінің артуы қайта өңдеуді дамыту қажеттілігін тудырды. 307 КСРО керек-жарақ халық комиссары А.И. Микоянның Гурьев облысы активінің 1931 жылы 9 мамырда өткен кеңейтілген жиналысында сөйлеген сөзінен мысал келтіре кетсек: «Қазір Оралдың Гурьев облысы мен Каспий теңізінің қазақстандық жағалауының экономикалық әлеуеті жете бағаланбағаны белгілі болды. Гурьевск ауданындағы балық өнеркәсібіне бөлінген күрделі салымдар балық өндірісі бойынша бұл ауданның үлес салмағына сәйкес келмейді. Балық шаруашылығының өзіндік бет-бейнесі болуы керек Өз флотыңызды құрыңыз: кеме жөндеу, контейнер жасау, кооперация цехы, сол жылы Гурьевте балық аулау техникумын ашып, жергілікті кадрларды дайындау мәселесі шешілді». 1931 жылы 4 қазанда Кеңестік Қазақстанның балық өнеркәсібінің болашақ флагманы Гурьевск балық консерві зауытының іргетасын қалау салтанатты рәсімі болды. Құрылыс алаңы «Комбинатстрой» деп аталып, қаладан жеті шақырым жерде Жайық өзенінің бойында, адам өте алмайтын қамыс алқаптарында орналасқан. «Комбинатстрой» басшысы болып бұрынғы Ленинград жұмысшысы, Қызыл Ту орденінің иегері Виктор Рябов тағайындалды. Құрылыстың алғашқы айларында білікті жұмысшылардың, құрылыс материалдарының, көлік пен электр қуатының тапшылығына байланысты үлкен қиындықтар болды. Партиялық үндеуден кейін құрылыс алаңына Деңіз, Бақсай және Новобогатин аудандарынан 450 адам жіберілді. 1932 жылдың аяғында «Комбинатстрой» құрылыс алаңында 1098 адам жұмыс істеп тұрды. Үлкен қиындықтарды бастан өткерген құрылысшылар тапсырманы орындап, қысқа мерзімде сол кездегі ең ірі кәсіпорынды тұрғызды. 1933 жылы 6 қарашада зауыт іске қосылды. Ал сол жылдың аяғына дейін елге алғашқы 2013 банкі ұсақ тұқымды балық консервілері мен мыңдаған центнер салқындатылған, мұздатылған және тұздалған балық өнімдері алынды. Ол кезде зауытта 2391 адам жұмыс істеген. Гурьев ауданындағы стахановшылар қозғалысы балық консерві зауытында басталды; 1936 жылы қыркүйекте стахановшылар саны 484 адам болды. Балықшылардың бейбіт шығармашылық еңбегін соғыс үзді. Ұлы Отан соғысы жылдарында зауыт соғыс мақсатында қайта салынды. Ұжым «Бәрі майдан үшін!», «Бәрі де Жеңіс үшін!» ұранымен жұмыс істей бастады. Гурьевск балық консерві зауытының жұмысшылары, қызметкерлері және инженерлік-техникалық қызметкерлері «Рыбник Казахстана» танк колоннасын салу үшін қорғаныс қорына 30366 сом аударды. Соғыс жылдарында зауыт ұжымы Орал-Каспий өңірінің басқа кәсіпорындарымен бірге 140 мың центнер артық өнім өндіріп, оны 1943 жылы Қорғаныс комитетіне тапсырды. Орал Каспий аймағының балықшыларынан сыйлықты Орталық майданның қолбасшысы генерал Константин Рокобацов, атақты генерал З.Рокобатов А. Бөпеев. 1945 жылы наурызда зауыт жұмысшылары өздерінің жеке жинақтарынан Қызыл Армия қорына 612 мың рубль аударды[2]. Иосиф Сталин мынадай мазмұндағы құттықтау жеделхатын жолдады: «Қызыл Армияға, Гурьевск балық консерві зауытының барлық жұмысшыларына жеке жинақтарынан Қызыл Армия қорына 612 000 рубль аударғаны үшін бауырластық сәлем мен алғысымды білдіремін!». Ұлы Отан соғысы жеңіспен аяқталғаннан кейін зауыт цехтарды қайта құру, негізгі қорларды жаңарту, технологияны жетілдіру жұмыстарын бастады. 1950 жылдары зауыт жыл сайын 17 миллион банка консерві шығаратын. 1962 жылдан бастап уылдырық және балық зауыты жұмыс істейді. 80 жылға жуық тарихында Гурьевск балық өңдеу зауыты

көптеген мемлекеттік наградалар мен атақтарға ие болды, оның жұмысшылары КСРО-ның жоғары наградаларына ие болды, партия съездеріне делегат болды. Гурьев балық өнеркәсібінің төрт қызметкері Социалистік Еңбек Ері жоғары атағын алды: балық өңдеу зауытының өңдеушісі Айнаш Байжігітова және балық тапсырған балықшы колхоздарының жұмысшылары, Ыбыраш Құдайбергенов, Ізтұрған Уразбаев, Хасан Өтегенов. 308 Қазан революциясы орденімен Айнаш Байжігітова, Алексей Карамышев, Таисия Юдина, «Халықтар достығы» орденімен Қожақ Бөлекбаев, Әжіғали Қуандықов, Керей Қабдулов марапатталды. Еңбек Қызыл Ту орденімен тоғыз жұмысшы марапатталды: Қайыржан Әлиев, Айнаш Байжігітова, Сәлима Биғалиева, Людмила Жигулевцева, Әжіғали Қуандықов, Бағит Қуанышев, Аяп Құшмұханов, Надежда Толстова, Таисия Юдина. Ленин орденімен консерві цехының жұмысшылары Айтжан Жалғаспаев пен Қадияша Шәріпова марапатталды. Жиырма қызметкер «Құрмет белгісі» орденінің иегері атанды. Уылдырық-балық цехының уылдырық жасаушы шебері Игпар Каберов 2-ші және 3-ші дәрежелі Еңбек Даңқы орденінің кавалері атанды. Қазіргі таңда Атырау облысы Қазақстанның жетекші балық шаруашылығы аймағы болып табылады. Облыстың балық өндірудегі үлесі республикадағы жалпы балық аулаудың 29 пайызын құрайды. Бұл ретте облыс балық өндіруден кейінгі орында екінші орында. Акваөсіру өнімдерінің үлесі қазақстандық өнімнің 0,1 пайызын ғана құрайды, деп хабарлайды Атырау облысының коммуникациялар қызметі. Атырау облысы әкімдігінің балық шаруашылығы басқармасының басшысы Артур Сәдібекұлының айтуынша, «Қазекопроект» ЖШС әкімдіктің тапсырысы бойынша 2019 жылдың қазан айынан бастап «Балық шаруашылығы мен биоәртүрлілік жағдайын зерттеу, осының негізінде теңіз су айдындары мен су айдындарын өсіру бойынша ғылыми негізделген шаралар мен ұсыныстар әзірлеу» тақырыбында ғылыми-зерттеу жұмыстары жүргізілуде Атырау облысы)». Жұмыстың мақсаты Атырау облысының су айдындары мен Каспий теңізінің іргелес су айдындарында балық шаруашылығын дамыту және су жануарларының биоалуантүрлілігін сақтау шараларын әзірлеу деген Артур Сәдібекұлы. Жұмыс барысында облыстағы балық шаруашылығы мен биоалуантүрліліктің қазіргі жағдайына талдау жүргізіліп, соның негізінде Жайық-Каспий бассейнінің биоресурстарын тұрақты пайдалану, акваөсіруді дамыту және өңірдегі гидробионттардың биоалуантүрлілігін сақтау бойынша негізді шаралар ұсынылды. Бұл ретте Жайық-Каспий бассейнінің су ресурстарының қазіргі жағдайы зерттеліп, су объектілерінің гидрологиялық, гидрохимиялық және токсикологиялық көрсеткіштерінің ұзақ мерзімді динамикасына талдау жүргізіліп, су ресурстарының негізгі проблемалары анықталды. Су ресурстарына кері әсерін азайту, оларды қорғау және ұтымды пайдалану шаралары әзірленген[3]. Атап айтқанда, облыстағы балық шаруашылығы саласының жай-күйіне және қолданыстағы балық аулау режиміне талдау жүргізілді. Балық қорларына зиян келтірмей балық аулауды кеңейту бөлігінде нормативтік құқықтық базаны нақтылау мүмкіндіктері қарастырылды. Жайық және Қиғаш өзендерінің, сондай-ақ Каспий теңізінің іргелес жағалауындағы кәсіптік аулаулардың түрлік құрамы мен көпжылдық динамикасы зерттеліп, олардың өзгеру заңдылықтары мен себептері анықталды [4]. Су айдындары мен балық аулау учаскелеріндегі балық аулау жүктемесі есептелді. Қолданылатын балық аулау құралдарының сипаттамасы, балық аулау техникасы мен технологиясы келтірілген. Облыста балық шаруашылығының тұрақты дамуын қамтамасыз ету жолдары айқындалып, балық шаруашылығын дамытудың негізгі көрсеткіштері белгіленді. Жайық-Каспий бассейнінің азық түлікпен қамтамасыз ету жағдайы зерттелді. Кәсіптік балық популяциясының (оның ішінде бекіре балықтарының) ұзақ мерзімді өзгерістерін зерттеу және талдау жүргізілді. Сирек кездесетін және жойылып бара жатқан балық түрлерінің жай-күйіне талдау жасалған. Каспий аймағындағы балық шаруашылығы және акваөсіру

саласындағы халықаралық тәжірибе зерделенді. Каспий өңірі мен Атырау облысындағы аквамәдениеттің даму жағдайы анықталды. Бассейндегі жұмыс істеп тұрған балық шаруашылықтары мен питомниктердің жұмысы 309 қарастырылған. Өндіріс түрлері мен көлемі, қолданылатын өсіру технологиялары анықталды. Облыста акваөсіру базасын кеңейту мүмкіндіктері көрсетілген. Өңірдегі қоршаған ортаны қорғаудың қолданыстағы нормативтік-құқықтық базасына, сондай-ақ Жайық-Каспий бассейніндегі экологиялық жағдайға және негізгі ластау көздеріне талдау жүргізілді. Ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың сипаттамасы беріліп, қорғалатын түрлердің қазіргі жағдайы бағаланады. Өңірдегі балық шаруашылығын дамытудың және биоәртүрлілікті сақтаудың негізгі халықаралық және мемлекеттік бағдарламалары қарастырылған. Облыстағы балық өнеркәсібі үшін кадрларды даярлау жағдайы зерделенді. Сондай-ақ акваөсіру және балық шаруашылығы мамандарын даярлау бөлігінде жұмысты күшейту бойынша ұсыныстар берілген. 2019 жылғы 4 маусымда Атырау облысы жұртшылығымен кездесуінде Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өңірдегі балық шаруашылығын қалпына келтіру қажеттігін айтқан болатын. Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі Асқар Мамин Атырау облысына жұмыс сапары барысында (2020 жылғы 27 ақпан) Қазақстан Республикасының балық шаруашылығын дамыту мәселелері жөніндегі кеңесте еліміздің балық шаруашылығын дамыту бойынша жүйелі шаралар қабылдау қажеттігін атап өтіп, бірқатар нақты тапсырмалар берді. Осының барлығы елімізде балық шаруашылығы мен аквакультураны қалпына келтіру мен дамытудың бағыт-бағдар алғанын көрсетеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі: 1. <https://pricom.kz/socium/pamyat-o-velikane-gybnoj-otrasli.html> 2. Атыраубалық // Қазақстан. Национальная энциклопедия. — Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2004. — Т. I. — 524 б. 3. Бақытгүл Бабаш, «Атырау облысында аймақтағы балық шаруашылығының жай-күйі талқыланды» мақала, «Егемен Қазақстан» гезеті, 2018 ж-2-3 б. 4. Қазақ тілі терминдерінің ғылыми түсіндірме сөздігі. Суды басқару. – Алматы, «Мектеп» баспасы, 2002 ж. 5. География: Дүние жүзіне жалпы шолу. ТМД елдері. Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-сыныбына арналған оқулық/ О.Бейсенова, К.Қаймулдинова, С.Әбілмәжінова, т.б. – Алматы: Мектеп, 2010. – 304 б. 6. Балық өнімдері технологиясы : Оқу құралы : жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған (050727 - "Азық-түлік өнімдері технологиясы" мамандығы үшін) / Қажғалиев, Н. Ж. Шәуенов, С. Қ. ... – Астана : [б. ж.], 2011. - 174 б., сурет., кест.; . – Библиогр. 172 б.